

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Redactioneel

Wat moet je als wetenschappelijk denkend mens anno 2003 nog met freudiaanse begrippen als 'castratieangst' en 'baarmoedernijd'? Dat zijn toch net zulke achterhaalde begrippen als 'penisnijd', waaronder alle vrouwen zouden lijden? Daarover publiceren is toch vragen om afwijzing door het niet-psychoanalytische wetenschappelijke en maatschappelijke forum? De redactie vindt zo'n vooringenomen standpunt te makkelijk en biedt u daarom een artikel over baarmoedernijd en een over het trauma van de onverdoofde neonatale besnijdenis aan. Beide auteurs dagen de lezer uit een genuanceerd standpunt in te nemen: Eddy De Klerk in een artikel waarin historie en actueel weten bijeengebracht worden, Eugenie Oosterhuis in een overwegend klinisch artikel.

In de discussie over de hedendaagse bruikbaarheid van dergelijke begrippen, komt steeds een aantal problemen naar voren. Zo is het belangrijk in welke mate waarin men pretendeert dat ze algemeen geldig zijn. Penisnijd als organisatorisch drijvende kracht van de ontwikkeling van het meisje is een achterhaald concept. Maar er zullen ongetwijfeld vrouwen zijn bij wie een vernietigende haat voor de penis voorkomt, als woedende reactie op het gemis. Iemand uit een kinderrijk gezin vertelde onlangs dat vader wilde dat moeder zo snel mogelijk de borstvoeding afbouwde zodat hij een flesje kon geven, en wilde dat 's avonds de baby's lekker op zijn buik lagen. Een nauwelijks verholde vorm van afgunst op het vermogen van de vrouw te baren is hier toch gewoon zichtbaar, en de conclusie moet luiden dat baarmoedernijd bestaat. Maar hoe centraal staat zo'n begrip, net als penisnijd of castratieangst, in de theorievorming en in welke mate kan er gegeneraliseerd worden naar 'alle mannen' of 'alle vrouwen'?

Ook de context waarbinnen men de begrippen gebruikt speelt een rol. De inhoud van het betreffende begrip onderbouwen met inzichten of rituelen uit andere culturen raakt aan het probleem van de context en daarmee aan de beperktheid of de universaliteit van een begrip. In zijn bespreking van *Awakening and Insight – Zen Buddhism and Psychotherapy* haalt Patrick Vandermeersch het probleem van cross-culturele uitwisseling naar voren. Zijn gedachtegang volgend denk ik dat het gevaarlijk kan zijn met antropologische studies het eigen westerse denken te staven. Aan de andere kant kan zo'n verbreding juist duidelijk maken hoe dergelijke angsten en emoties vrijwel algemeen menselijk zijn en wellicht de westerse context overstijgen.

Een ander probleem in de discussie over dergelijke begrippen wordt gevormd door het gevaar te concretistisch of te symbolisch te denken. Is de volwassen man met castratieangst werkelijk bang zijn penis te verliezen, zodat hij letterlijk niet meer kan plassen en zich voortplanten of is hij bang zich te moeten onderwerpen aan de vaderlijke macht of de symbolische orde? Dat maakt een groot verschil. Is een man werkelijk afgunstig en vol

nijd over het missen van de concrete baarmoeder, geldt de nijd het vermogen van de vrouw kinderen te baren of gaat het over de nijd op de capaciteit van vrouwen iets nieuws te kunnen maken? Leen Van Compernelle pleit in haar bespreking van *Sexualities Lost and Found – Lesbians, Psychoanalysis and Culture* voor een theorievorming over het verlangen, waarin het verlangen beweeglijk en verscheiden is. Zij raakt daarmee aan de discussie over hoe concreet of symbolisch begrippen zouden moeten zijn om klinisch relevant te zijn. Ger-tie Bögels schrijft in haar bespreking van *Surviving Space – Papers on Infant Observation* dat Esther Bick het begrip 'zuigen' op 'meer dan allegorische wijze' verbindt met observaties over het vastklampen en het vasthouden met de blik. Ook zij is zich blijkbaar bewust van de problematische status van sommige begrippen als ze te gefixeerd en concreet worden. Oraliteit alleen beschrijven in termen van letterlijk zuigen doet dan geen recht aan de diversiteit van de observaties die ook onder deze noemer kunnen vallen.

Een laatste probleem ten slotte betreft de klinische toepassing van dergelijke begrippen. In ridiculiserende cartoons en speelfilms is te zien dat de buitenstaander verwacht dat het in de behandelkamer vooral gaat om het rechtstreeks duiden van de penisnijd, baarmoedernijd, oedipale verlangens en castratieangst. Rakend aan het hierboven geformuleerde probleem van de algemene theoretische geldigheid, is nu de vraag aan de orde hoe het bestaan van de verschijnselen in de praktijk getoetst wordt. In het historisch bedoelde artikel van De Klerk kan er alleen maar sprake zijn van duidingen zonder dat het subject van de duiding, Freud, terug kan spreken. Oosterhuis laat zien hoe zij het rivaliseren, denigreren en zich verzetten duidt als uitingen van 'baarmoedernijd'. De analysant voelt zich blijkbaar begrepen en komt tot een oplossing van zijn conflicten.

In zijn bespreking van *Freud's Theory and Its Use in Literary and Cultural Studies* stipt Walter Schönau het probleem aan dat in veel culturele studies wordt uitgegaan van Freuds geschriften, alsof de psychoanalyse een eenmanszaak van Freud zou zijn en alsof er niet daarna een enorme ontwikkeling is geweest waarin concepten werden herzien of weggedaan. Verouderd, te concretistisch of te symbolisch gebruik van concepten leidt dan tot het gevaar dat psychoanalytische betekenisgeving inderdaad karikaturaal wordt.

Uiteindelijk is mijn conclusie dat het interessant is creatief na te denken over de actualiteit van dergelijke begrippen. Wat weten analytici eigenlijk over de betekenis van een onverdoofde besnijdenis op latere leeftijd voor islamitische jongens en de besnijdenis van meisjes in sommige Afrikaanse culturen? Hoe duidt de analyticus in de komende jaren bovenmatig zorgen door vaders als de maatschappelijke opvattingen hierover nog meer opschuiven in de richting van gedeelde zorgtaken en mogelijk rolovername? En wat doen we met het gegeven dat zestig procent van de neonatale besnijdenissen in de Verenigde Staten nog steeds zonder verdoving gebeurt? Er is nog veel denken en zendingswerk te verrichten.

Frans Schalkwijk